

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 04 stycznia 2017 roku

ZSM.422.15.2016.AC

**Pan
Mariusz Błaszczak
Minister Spraw Wewnętrznych
i Administracji**

chciałbym zwrócić Pana uwagę na istotne zagadnienie, jakim jest zabezpieczenie najlepszego interesu małoletnich cudzoziemców w ramach postępowań prowadzonych wobec nich na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1836 – dalej: u.u.c.o.) oraz ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2016 r. poz. 1990 ze zm.).

W wystąpieniu z 26 września 2016 r. (znak: ZSM.422.2016.AC), skierowanym do Pana Ministra w związku z toczącymi się pracami nad rządowym projektem ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw¹, Rzecznik Praw Dziecka postulował, aby do przepisów o postępowaniu w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej oraz do przepisów o postępowaniu w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu, wprowadzić zasadę, zgodnie z którą czynności z małoletnimi cudzoziemcami mogłyby dokonywać jedynie funkcjonariusz lub pracownik Straży Granicznej lub Urzędu do Spraw Cudzoziemców, spełniający kryteria określone w art. 66 u.u.c.o.

Zgodnie z tym przepisem, odnoszącym się obecnie jedynie do postępowania w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej małoletnim bez opieki, funkcjonariusz lub pracownik organu, przeprowadzający czynności z udziałem dziecka powinien

¹ <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12289454/katalog/12376834#12376834>

spełniać co najmniej jeden z następujących warunków: 1) ukończyć studia magisterskie na kierunku prawo oraz posiadać 2-letni staż pracy w instytucjach, których zakres działania obejmuje opiekę nad dziećmi; 2) ukończyć studia magisterskie lub wyższe zawodowe i posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej oraz odbyć przeszkolenie w zakresie prowadzenia postępowań z udziałem małoletnich; 3) ukończyć studia magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia lub socjologia oraz posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej.

Jednocześnie we wspomnianym wystąpieniu, Rzecznik Praw Dziecka wskazał na potrzebę wprowadzenia do przepisów ustawy o cudzoziemcach zasady, w myśl której czynności wymagające bezpośredniego udziału małoletnich cudzoziemców (w szczególności w postępowaniu w sprawie zobowiązania do powrotu), powinny być przeprowadzane przy udziale psychologa.

Przedstawione wówczas propozycje legislacyjne nie zostały uwzględnione w toku prac nad projektem ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, niemniej uzasadnieniem dla takiego stanowiska projektodawcy była jedynie okoliczność, że ich wprowadzenie rodziłoby skutki finansowe niezaplanowane w projekcie budżetu państwa na rok 2017. Jak jednak wskazano w dokumencie podsumowującym uzgodnienia międzyresortowe i konsultacje publiczne, uwzględnienie przywołanych powyżej uwag Rzecznika Praw Dziecka może być rozważone w przyszłości². Podobnie podczas konferencji uzgodnieniowej, która odbyła się w dniu 9 grudnia 2016 r. w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, przedstawiciele projektodawcy przychylnie odnieśli się do przedstawionych przez Rzecznika propozycji legislacyjnych, zapewniając o dążeniu do ich uwzględnienia w przyszłości.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, szczególny charakter oraz szczególna doniosłość postępowań w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej oraz w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu uzasadnia, aby przeprowadzane w ich ramach czynności procesowe, wymagające bezpośredniego udziału dziecka, były dokonywane przez osoby właściwie przygotowane do pracy z dziećmi oraz posiadające odpowiednie wykształcenie.

² Zestawienie uwag zgłoszonych w ramach uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych do projektu ustawy o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, Stanowisko projektodawcy do uwagi nr 216, s. 162, <https://bip.mswia.gov.pl/bip/projekty-aktow-prawnyc/2016/24216,Projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-cudzoziemcach-oraz-niektorych-innych-ustaw.html>

Podkreślenia wymaga, że dla zabezpieczenia najlepszego interesu dziecka, jak również dla wyniku obu ww. postępowań koniecznym jest ustalenie, m.in. czy dziecko nie było wykorzystywane, czy nie była wobec niego stosowana przemoc oraz czy nakazanie mu powrotu do kraju pochodzenia nie doprowadzi do zaburzenia jego rozwoju psychofizycznego. Identyfikacja tego rodzaju okoliczności wymaga bezpośredniej rozmowy z dzieckiem oraz umiejętności starannego wsłuchiwanie się w przywoływane przez nie problemy, w odczuwane przez dziecko obawy związane z ewentualnym powrotem do kraju pochodzenia, a także w opisywane przez małoletniego okoliczności dotyczące jego podróży do Polski oraz jego funkcjonowania w naszym kraju. W tym zakresie niezwykle istotna jest wrażliwość oraz odpowiednie przygotowanie osób przeprowadzających wysłuchanie lub przesłuchanie małoletniego.

Nie ulega wątpliwości, że obowiązkiem funkcjonariusza lub pracownika organu przeprowadzającego te czynności jest nie tylko maksymalne wyjaśnienie wszelkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, ale również ochrona dobrostanu dziecka. Dla wykonywania obu tych zadań niezbędna jest empatia, z drugiej zaś strony – znajomość procesów rozwojowych i zmian zachodzących wraz z wiekiem w psychice i społecznym funkcjonowaniu dzieci. Troska o dziecko w postępowaniu powinna się wyrażać w komunikowaniu się z nim w języku dla niego zrozumiałym, adekwatnym do jego fazy rozwojowej oraz pozwalającym na zrozumienie przez dziecko jego sytuacji prawnej. Takie działania wymagają od funkcjonariuszy i pracowników organu szczególnych kwalifikacji i doświadczenia, pozwalają na zminimalizowanie możliwych negatywnych skutków, jakie w psychice dziecka może pozostawić dana czynność procesowa, wymagająca jego powrotu do traumatycznych wydarzeń z przeszłości.

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka wysoce pożądanym byłoby, aby w czynnościach procesowych dokonywanych z bezpośrednim udziałem dziecka (przyjęciu wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej, wysłuchaniu, przesłuchaniu), małoletniemu towarzyszył psycholog dziecięcy. Wiadomości specjalne, które posiada taka osoba mogłyby pozwolić – dzięki obserwacji zachowania dziecka oraz emocji towarzyszących jego odpowiedziom na poszczególne pytania – na zauważenie, np. możliwych oznak wykorzystania małoletniego. Opinia psychologa wskazująca, czy stan psychofizyczny dziecka uzasadnia przypuszczenie, że mogło ono być poddane przemocy, byłaby z jednej strony ważnym dowodem w toczącej się sprawie (wpływałaby pośrednio na ocenę wiarygodności oświadczeń małoletniego), z drugiej zaś strony – jej konkluzje pomogłyby w informowaniu

organów ścigania o możliwości popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego oraz ustaleniu, czy istnieje ryzyko zaburzenia rozwoju psychofizycznego dziecka w przypadku nakazania mu powrotu do kraju pochodzenia. Udział psychologa w czynnościach przeprowadzanych wobec dziecka łagodziłby ponadto stres, który bez wątpienia małoletni będzie odczuwał, np. podczas przesłuchania, z drugiej zaś strony – umożliwiłaby pełniejszą analizę wszystkich okoliczności sprawy. Rzecznik Praw Dziecka wskazywał na potrzebę zapewnienia udziału psychologa w postępowaniach dotyczących małoletnich cudzoziemców, m.in. w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 sierpnia 2016 r. (znak: ZSM.422.11.2016.AC), dotyczącym koniecznych działań, mających na celu zwiększenie poprawności funkcjonowania i skuteczności systemu wykrywania nadużyć seksualnych popełnianych na szkodę małoletnich cudzoziemców oraz systemu pomocy małoletnim cudzoziemcom, którzy padli ofiarą przestępstw seksualnych.

Mając powyższe na uwadze, działając na podstawie art. 11 ust. 1 i art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2015 r. poz. 2086), zwracam się z prośbą o podjęcie działań, aby:

- w miarę możliwości organizacyjnych jednostek Straży Granicznej oraz Urzędu do Spraw Cudzoziemców, postępowania dotyczące małoletnich cudzoziemców były przekazywane do prowadzenia funkcjonariuszom lub pracownikom posiadającym wykształcenie z zakresu psychologii, pedagogiki lub prawa oraz mającym doświadczenie w pracy z dziećmi lub prowadzeniu postępowań z udziałem małoletnich,
- czynności procesowe wymagające bezpośredniego udziału dziecka, w szczególności wysłuchanie oraz przesłuchanie w charakterze świadka lub strony w postępowaniach w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej oraz w sprawie zobowiązania do powrotu, dokonywane były przez funkcjonariuszy lub pracowników spełniających kryteria wspomniane w niniejszym piśmie,
- w ww. czynnościach wymagających bezpośredniego udziału dziecka – w miarę możliwości organizacyjnych i finansowych jednostek Straży Granicznej oraz Urzędu do Spraw Cudzoziemców – brał udział psycholog,
- w ramach oferty szkoleniowej adresowanej dla funkcjonariuszy lub pracowników Straży Granicznej lub Urzędu do Spraw Cudzoziemców przewidziane zostały

szkolenia dotyczące prowadzenia postępowań z udziałem małoletnich, w tym w szczególności komunikacji z dzieckiem,

- wspomniane w niniejszym piśmie kryteria dotyczące wykształcenia i doświadczenia zawodowego brane były pod uwagę przy naborach do służby lub pracy w Straży Granicznej lub Urzędzie do Spraw Cudzoziemców.

Z wyrazami szacunku
Marek Piński